

Recenzija

Karmen Medica

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije
karmen.medica@fhs.upr.si

Euripid, KIKLOP, prevod, opombe, spremna študija in uredništvo Maja Sunčič, *zbirka Dialog z antiko*: 39, Ljubljana: Alma Mater Europaea - Institutum Studiorum Humanitatis, Fakulteta za humanistični študij, 2020.

Knjiga prinaša nov prevod *Kiklopa* in vabi sodobnega bralca k spoznavanju enookkega antičnega junaka Kiklopa Polifema v drugačni podobi. Bradačev prevod *Kiklopa* je bil objavljen že davnega 1932 v *Ljubljanskem zvonu*, zaradi česar je manj dostopen današnjemu bralcu. Novi prevod Maje Sunčič s sprotnimi opombami in spremno študijo predstavlja izredno zanimivo in poučno branje in nedvomno odpira dialog sedanjega časa z antiko.

Knjiga bralca takoj pritegne s privlačno naslovnico knjige, ki je narejena v razpoznavnem slogu naslovnice v zbirki *Dialog z antiko* pod taktirko Maje Sunčič: bralca z lahkoto povlečejo v spoznavanje sveta antike, ga vabijo k primerjanju s sodobnim življenjem, aktualnim tematikami, soočanju s realnostjo v kateri živimo. Zadošča za začetek pogledati naslovnico *Kiklopa*, s sliko monoočala, ki nakazuje na razpoznavno značilnost glavnega junaka, tj. enookost.

Na začetku knjige nam Sunčičeva poda obsežno spremno študijo z naslovom *Euripidov Kiklop in antropologija satirske drame*, ki ji sledi dodatek o satirski drami in o satirih. Kot iztočnico avtorica postavi predstavitev mita o Kiklopu, enookemu ljudožerskemu orjaku Kiklopu Polifemu, ki je nedvomno eden od najbolj zna-

nih mitoloških likov iz grško-rimske antike. Mit je umeščen v kontekst Euripidove satirske drame, ki je edina v celoti ohranjena drama v tem žanru. Drama ponuja inovacijo in aktualizacijo mita o velikem grškem junaku Odiseju, ki med vračanjem iz trojanske vojne naleti na Kiklopa Polifema. Pri Euripidu se srhljivi mitološki spopad med močnejšim Kiklopom in šibkejšim Odisejem, ki orjaka napije in oslepi, da bi rešil sebe in tovariše, prelevi v burko, polno razuzdanosti in obscenosti. Po satirih se imenuje žanr, zato ta bajeslovna bitja, na pol ljudje, na pol živali, vplivajo na ton in tempo dogajanja, ki ga pospremijo z obscenimi gestami, poskakovanjem, vzkliki, petjem in plesom, tako da drama kljub srhljivi zgodbi spominja na nekakšen variete.

Burka, komedija ali tragedija? Na prvi pogled je zgodba strašljiva in tragična: kako bi se namreč lahko smejali in zabavali v zgodbi o naslovnem junaku Kiklopu, ki žre ljudi in je za kazen oslepljen? V tem je posebnost žanra satirske drame, kar Sunčičeva posebej razloži v dodatku *Satirska drama: igriva tragedija*. Avtorica v dodatku osvetli žanr satirske drame, ki je po prevladujočem mnenju interpretov žanrsko vmes med komedijo in tragedijo, po naši percepciji pa spominja na burko.

Euripid namreč v zgodbo vpelje obscene in smešne satire, s čimer spremeni situacijo in ton dramskega dogajanja. Privlačnost zgodbe se skriva v neenakem boju šibkejšega Odiseja z močnim orjakom Kiklopom, ki ga šibkejši Odisej kljub temu premaga. Odisejeva pot do zmage

nad pošastnim Kiklopom ni premočrtna, temveč je predstavljena v etapah. Začetno etapo Odisej celo izgubi, in sicer na svojem lastnem področju, prepričevanju z besedami, zmaga pa z ukano in rabo nasilja ter s pomočjo bogov. V drami je nakazano, da mu morda pomaga tudi z urokom v obliki pesmi satirov.

Kiklop skozi antropološka očala

Sunčičeva mit o Kiklopu in njegovo dramsko predelavo opazuje z antropološkega zornega kota. Antična grška drama je predstavljala nekakšen narobe svet, zato lahko skozi kršitve rekonstruiramo pravila, na katera se v drami v prvi vrsti sklicuje Odisej, vendar pri tem povsem pogoji. Kako bi namreč lahko od ljudožerca v podobi samotarskega enoakega Kiklopa Polifema pričakoval, da mu bo kaj mar za pravila? Še manj pa je za pravila mar Kiklopovim sužnjem, satikom. Da uspe, se mora kršitev okleniti tudi sam Odisej in vse pretentati. V drami se pojavljajo številne kazni, med katerimi izstopa predvsem oslepitev Kiklopa, le da je ta zaradi žanra burkaška, ne grozljiva. Sunčičeva sproti primerja mit in predstavitev v drami, kjer je groza ljudožerstva in oslepitve zaradi satirov obrnjena na burko, saj satiri nastopajo kot na pol ljudje, na pol živali, ki tečejo naokoli z ogromnimi pripetimi spolnimi organi, kar ne deluje zastrašujoče, ampak bolj burkaško in komično.

Dvomi o Kiklopu/ih

V poglavju *Kdo je Kiklop?* avtorica poudari, da gre za enega izmed najbolj dvoumnih likov v klasični grški mitologiji. Najslavnejši je Kiklop Polifem iz Homerjeve *Odiseje*, prepoznaven po ljudožerstvu in enookosti. Tovrstna enookost Kiklopa uvršča med enormne pošasti, ki pogosto nastopajo v mitologiji in ljudskih pripovedih, je tudi pri Evripidu najbolj razpoznavna značilnost naslovnega junaka in nujna kot gibalno zgodbe, saj omogoča zvijačo z oslepitvijo.

Sunčičeva na podlagi antičnih virov analizira, v kakšni meri so Kiklopovo enookost štelili za deformiranost, saj so v antiki hibe oz. telesne posebnosti pogosto avtomatično enačili

z amoralnostjo in pošastnostjo. Sunčičeva ob prevodu analizira in komentira samega Kiklopa, njegove fizične značilnosti in navade, zelo podrobno predstavi njegovo ljudožerstvo. Prav ljudožerstvo in druga Kiklopova nečloveška in asocialna dejanja kažejo na njegovo moralno deformiranost, ki se ujema z njegovo fizično posebnostjo – enookostjo.

Ljudožerec Kiklop

Drama tematizira takrat prevladujoč heleenocetrstičen pogled na svet, zato so grške navade postavljene za merilo. Sunčičeva pri tem osvetljuje percepcijo neplemenitega divjaka, skozi katero so grške navade označene kot merilo dobrega, kulturnega, moralnega, človeškega. Odmiki od le-teh so nasprotje civiliziranega. 'Živalski svet nastopa kot kraljestvo medsebojnega kanibalizma, za ljudi, predvsem za mitološke junake, pa pomeni ta tabu mejo človečnosti', navaja Sunčičeva. Kiklopu niti na misel ne pride, da bi se odpovedal svojim navadam in užitku, da se nasiti s človeškim mesom, ki ga šteje za posebno delikateso. Pri Evripidovem Kiklopu se ne postavlja vprašanje 'požreti ali ne požreti gostov, temveč kako jih požreti', saj jih Kiklop ubije kot žrtvovalca, nato večje pripravi kot mojstrski kuhar, njegov obed pa je namenjen izključno njemu samemu in njegovemu vampu, ki ga Kiklop razglasi za vrhovno božanstvo. Kiklop ni samo ljudožerec ampak tudi gostožerec, s čem je izključena kakršnakoli možnosti gostinskega prijateljstva, razvoja, sprememb, evolucije iz divjastva v civiliziranost. Za svoje prestopke je naslovni junak kruto kaznovan z oslepitvijo, ki spada med običajne prakse kaznovanja v tistem obdobju, v mitu in v drami pa ima tudi epistemološko funkcijo. 'Na epistemološko razsežnost opozori tudi sam Kiklop po oslepitvi, in sicer da je bil dejansko slep, ko je videl: dogodek mu je bil namreč prerokovan, vendar zaradi lastne velikosti in moči ni bil pozoren in previden, temveč kratkoviden, da je mislil, da bo s požrtjem vseh tujcev nevtraliziral zlovesčo prerokbo', poudari Sunčičeva.

Oslepitev nastopa kot ena od osrednjih motivov, ki vpenja v širši kontekst antičnega grškega pojmovanja vida, slepote in oslepitve. Po Aristotelovi opredelitvi v *Metafiziki* nastopa vid kot najpomembnejši med čutili, saj omogoča vedenje in poznavanje. Odsotnost tega čutila zaradi slepote ali oslepitve kljub temu nastopa v grški mitologiji kot epistemološki mehanizem, na primerih kralja Ojdipa in enookega Kiklopa vidimo, da oba junaka spregledata šele, ko izgubita sposobnost videnja, Kiklop pa kot slep dobi še pre-roško zmožnost, tj. uvid v prihodnost, saj Odiseju napoveduje dolgo tavanje domov, kjer bo na koncu našel slabo stanje.

Pri Kiklopu gre za tako zanimiv mit, da je tematika vedno aktualna, zanimiva za najširše bralstvo, zgodba pa neizčrpen vir inspiracije v umetnosti in pop kulturi. Za Kiklopa je slišal vsak, tudi tisti, ki se ne zanimajo za antiko. Zlasti motiv enookosti je vedno prisoten, prevladuje vse do danes. Oslepitev, ki v mitu in drami nastopa kot kazen, je kolektivno delo proti samozadostnemu Kiklopu. Podobno velja za motiv oslepitve v gledališki umetnosti, je pa izrazito prisotna tudi v literarnih deli znanih južnoameriških avtorjev Ernesta Sabata in Luisa Borges, kjer na ravni individa in kolektiva, vidno in jasno postane takrat, kadar to fizično ni več možno, ali je prepozno za spremembo.

Aktualnost Kiklopa

Priljubljenost antičnih grških mitov od antike do sodobnost tiči v vedno novi reinveciji in aktualizaciji starih zgodb. To velja tudi za mit o Kiklopu v Evripidovi drami, ki ga je danes moč aktualizirati z različnih vidikov, tudi z vidika sodobnega migrantskega konteksta. Odisej in njegovi tovariši so v mitu in drami popotniki, brodolomci in pribežniki, na nek način migranti. Kiklopa prosijo za hrano in zatočišče, naj jih sprejme v skladu z gostinskim pravom. Slednje vleče vzporednice s sodobno družbo, EU, Evropo. Kiklop prosilce zavrne in napove, da jih bo izkoristil in zavrnel, na koncu pa še pojedel. V drami se Odisej sooči s primarnim strahom popotnika in pribežnika, da mu domače pre-

bivalstvo ne bo pomagalo, mu ne bo šlo naproti, ampak ga bo izkoristilo, absorbiralo, »požrlo«. Kiklop torej krši temeljno pravico pribežnikov (primerljivo z današnjimi migranti, begunci), da jih sprejme le pogojno, ali raje sploh ne. Namesto da jim da osnovne potrebščine, kot je hrana, voda, jih hoče požreti. V današnjem kontekstu bi to bilo simbolno, vendar prepoznavno »požiranje«.

Kiklopa je mogoče razumeti tudi z vidika njegove samozadostnosti, vse hoče zase, ničesar ne želi deliti z drugimi, ima veliko hrane, vendar je ne želi deliti z drugimi, po drugi strani od prišlekov vzame vino in jim nič ne da v zameno. Gre za samozadostni egoizem, nasproten solidarnosti in vzajemnosti v družbi. Sodobna percepcija antičnega enookega Kiklopa je vseprisotna, saj nastopa kot velikan in pošast, ki se zanaša na svojo velikost in moč ter meni, da mu ni treba upoštevati nobenih zakonov ne pravil, temveč svoje ugodje in korist postavlja na prvo mesto.

Kljub privlačnosti številnih vzporednic in aktualizacij mita o Kiklopu, ki jih najdemo v umetnosti od antike do popularne kulture, nas Sunčičeva opozarja, da je za razumevanje Evripidove drame *Kiklop* pomembno kontekstualizirano branje. Tako bomo lažje razumeli, zakaj je v skladu z okusom takratnega občinstva pogosto smešno tisto, kar praviloma nam sploh ni smešno, medtem ko se nam predvsem intervencije satirov zdijo bizarne in nerazumljive, vendar se vpenjajo v širši ritualni kontekst praznovanja velikih dionizij, katerih del so bile tudi dramske uprizoritve.